

Ekonomik Özgürlük, Demokrasi ve Hayat Memnuniyeti

Martin Rode, Bodo Knoll ve Hans Pitlik*

Çeviren: Arda Akçiçek

liberal düşünce Yıl 18, Sayı 72, Güz 2013, s. 85-108.

1. Giriş

Uzun zamandır, siyasetçi ve bilim insanlarının temel ekonomik ilgi alanları, politika üretim süreci için büyüme ve gelir göstergelerine odaklanarak bir kılavuz sunmak olmuştur. Hayat memnuniyeti gibi temel faktörlere dair mevcut bilginin görece kıtlığı nedeniyle bu durum doğal bir başlangıç noktası olmuş ve ülkelerdeki hayat standartı farklılıklarından doğan belirli sorular bu meseleyi şekillendiren temel etken olmuştur: Hızlı ve yavaş büyüyen ülkelerin hangi önemli özellikleri fark yaratmaktadır? Neden düşük sermaye birikimi olan bazı ülkeler daha iyi başlama koşullarına sahipken diğer ülkelere göre daha iyi büyüme rakamları elde etmişlerdir? Bu sorulara verilebilecek cevap, son dönemdeki bazı araştırmaların da gösterdiği gibi kurumların genel niteliğinin uzun dönem büyüme ve ekonomik gelişmenin temel önemli faktörlerinden biri olmasıdır. Özellikle, ekonomik özgürlük ve piyasaların serbestleşmesinin büyüme ve gelire ilişkin pozitif bir etki yarattığına yönelik güçlü veriler mevcuttur.¹

Bu minvalde, sanayi toplumlarındaki gelişmiş maddi refah düzeyi, bireylerin gelire ilişkin tutumunu değiştirmiş ve Batı ekonomik ve sosyal düzeni-

* Martin Rode, Bodo Knoll, and Hans Pitlik (2013). Economic Freedom, Democracy, and Life Satisfaction. In James Gwartney, Robert Lawson and Joshua Hall, Economic Freedom of the World: 2013 Annual Report (Fraser Institute): 215-235.

¹ Bknz. Berggren (2003) ve Haan et al. (2006)

nin parasal olmayan (non-monetary) durumuna isnat edilen önem azalmıştır. Gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH)'nın refahın ölçülmesinde eksik, kusurlu ve hatta yanlış bir yönlendirici olduğuna dair nükseden eleştiriyi birlikte, değerlerdeki bu yön değiştirme 'hayat kalitesi'ni ortaya koyan alternatif göstergelerin yaratılması için mevcut siyasal girişimlere yansıtılmıştır. Bu alanda öne çıkan örneklerden biri Stiglitz-Sen-Fitoussi Komisyonu'nun (2009) çalışmasıdır. Bu çalışma, bir ülkenin refah seviyesini doğru bir şekilde ortaya koymak için sosyal ve ekolojik gelişmişliğin bilindik büyüklük ölçümlerine bir dizi yeni gösterge eklenmesini önermiştir. Benzer şekilde, bundan birkaç yıl öncesinde mutluluk (hayat memnuniyeti)² üzerine yapılan araştırmalar da bireysel refah üzerine daha geniş bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu araştırmalar, kişisel mutluluğa ilişkin sorulan araştırma sorularını kullanarak bireysel refah üzerindeki parasal ve parasal olmayan etkilerin belirlenmesine yardımcı olmuştur.

Bu araştırmalardan elde edilen tipik politika önerileri, politika yapımının amaçlarında genel bir değişikliği amaçlamış ve ekonomiye daha fazla devlet müdahalesini gerekli görmüştür. Argüman ise genelde şu şekilde olmuştur: Serbest piyasalar kaynakların optimal dağıtımını için etkili araçlar olabilirler; ne var ki yalnızca gelir, kişilerin bireysel mutlulukları üzerinde etki yaratma gücüne sahiptir. (Frey and Stutzer, 2002)³ Bu yüzden, büyümenin siyasal amacı özellikle Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın gelişmiş sanayi ülkelerinde abartılmaktadır. İşsizlik de - birinin işini kaybetmesiyle birlikte kaybettiği safi gelirin ötesinde - hayat memnuniyetinin belirleyici faktörlerindedir. (Frey, 2008) Bu bakış açısından, devletin bireyler için yarattığı istihdam her durumda refahı arttırır. Buna ilaveten, bireyler zarardan kaçınmak için bir ödeme yapma konusunda herhangi bir isteklilik göstermeseler bile çevrenin (bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal ortam - Çevirmenin notu) kalitesi, bireysel hayat memnuniyetine önemli ölçüde katkı sağlar. (örneğin, Silva et al., 2012)

Bu tarz bir argümanın sonucu, vatandaşların öznel refahını ve genel refahı yükseltmek adına, mutluluğun ekonomisinin piyasa dostu politikalar üzerinde devlet müdahalesinin onaylanması eğilimidir. Ekonomik özgürlüğün bu durumdaki pozitif etkisi fiyat sistemi ve gelir büyümesi ile bütünleşmiş faydayla sınırlanmış görünmektedir. Piyasa başarısızlıklarının olası telafilerinin

2 Her iki terime (mutluluk ve hayat memnuniyeti - ç.n.) ilişkin açıklama bir sonraki bölümde verilmiştir.

3 Muhtemeldir ki kesitsel çalışmalar ağır içsel problemlerle uğraşmaktadır. Doğal deneyler ve araçsal değişken teknikler daha büyük etki göstermektedir.

yanında, düzenleyici faaliyetlerin parasal olmayan ek faydalar sağladığı da görülmektedir.

Mutluluk üzerine yapılan son dönem araştırmalar, bu tarz bir akıl yürütmenin ekonomik özgürlüğün, demokratik karar alma sürecinin ve bireysel refah için serbestleşmenin faydalarını hafife alırken devlet müdahalesinin refaha etkisinin sistematik olarak abartıldığını göstermektedir. Ekonomik özgürlük, demokratik karar alma ve serbestleşme gibi etkiler önemli faktörlerdir. Daha dengeli bir bakış açısı, bireysel refah üzerine parasal olmayan bu etkileri tanıyıp ekonomik araştırmanın görece bu yeni alanıyla bütünleştirmektedir. Bir sonraki bölümde ekonomik özgürlük ve demokrasinin bir çıktısı olarak mutluluk üzerine odaklanılacaktır. Keza bu, safi gelir arttırıcı etkilerinin ötesinde ekonomik olarak özgür ve siyasal olarak demokratik bir toplumda yaşamının refaha etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu yapı basit ülke kıyaslamaları tarafından kanıtlanmaktadır. Ekonomik özgürlük ile ilişkili kişisel refah, bireyler tarafından toplum için yarattığı maddi zenginliğin ötesinde kendiliğinden bir değer olarak kabul edilmektedir.

2. Mutluluk ya da hayat memnuniyeti nedir?

Genel anlamda, mutluluğun ekonomisi öznel refah, hayat memnuniyeti ya da bununla ilişkili kavramların teorik ve nicel çalışmasıdır. Genellikle ekonomiyi, psikoloji ve sosyoloji gibi diğer alanlarla birleştirir. Mutluluğun ekonomik belirleyicileri üzerine yapılan amprik çalışmalar, bireyler ve grupların hayat memnuniyetlerini ölçmek için normalde Dünya Değerler Araştırması (DDA) (World Values Survey) gibi, geniş ölçekli anketler uygulamaktadırlar. Altı aşamalı bir dizi içinde, DDA, 1980'lerden beri fazla sayıda ülkedeki farklı insanlarla mülakat yapmakta ve her aşamada oldukça benzer bir metodoloji uygulamaktadır. Yanıtlar, bireysel düzeyde analiz edilmekte ya da ülke düzeyinde birleştirilerek birey ve mutluluğun toplumsal belirleyicileri ile ilişkilendirilmektedir.

DDA'da şöyle bir soru sorulmaktadır: "Tüm herşey düşünüldüğünde, bugünlerde hayatınızdan bir bütün olarak ne kadar memnunsunuz?" Ankete katılanlar "memnun değilim" (1) ile "memnunum" (10) arasında değişen 10 dereceli bir skalada bu soruyu yanıtlamaktadırlar. Bazı araştırmacılar, ankete katılanların bu soruyu samimiyetle yanıtlayıp yanıtlamadığını ve yanıtların bireyler ve ülkeler arası kıyaslanıp kıyaslanamayacağını sorguluyor olsa da konunun uzmanları arasında bu ölçütlerin insan refahı ile ilişkili ve karşılaştırılabilir bilgiyi elde ettiğine dair geniş bir uzlaşma vardır. (Örneğin Frey,

2008) Son yıllarda, mutluluk araştırmalarına yöneltelen bu önemli itirazlar çoğunlukla ortadan kalkmıştır.

Okuyucular, benzer kavramları ölçen iki farklı anket sorusuna referans yapsa bile, burada “mutluluk” ile “hayat memnuniyeti” terimlerini birbirinin yerine kullandığımızı fark edeceklerdir. Aslında her iki terim de öznel refah olarak bilinen kavramı yansıttığı düşünülerek kullanılmaktadır. Bu yazı boyunca, ampirik analiz için yalnızca hayat memnuniyeti ile ilişkili sorunsalı ele alacak olsak bile her iki terim de literatürde birbirlerinin yerine kullanılabilecek denli yakındır; ancak amprik çalışmamız üzerinde tartışırken “hayat memnuniyeti” terimini kullanacağız.

Bu çalışmadaki hayat memnuniyeti verileri tamamen, herkese açık olan, Avrupa Değerler Araştırması (ADA) (European Values Study) ve DDA (2009)’dan alınmaktadır. Anketler genellikle, her ülkenin yetişkin nüfusunu temsil eden bir örnekleme uygulanmaktadır. Dolayısıyla, bir ülkenin hayat memnuniyeti “ulusal mutluluğun” kaba bir ölçüsü olarak gösterilebilir. Açık bir şekilde bireysel düzeydeki veriler kadar detaylı olmasa da birçok bilim insanı⁴ tarafından kabul edilen yaklaşım olan ortalama ülke değerlerini kullanmaktayız. Yine de Helliwell’in (2003) bireysel yanıtların analizini içeren çalışmasındaki mikro-verisel sonuçlar ile Helliwel ve Huang’ın (2008) alışmasındaki ülke ortalamalarını karşılaştırdığımızda ulusal ortalamaların ülkelerdeki bireysel mutluluk için iyi bir değerlendirme aracı olduğunu söyleyebiliriz.⁵ Başka bir deyişle, değerlerin belli bir ülkede “ortalama bireyi” temsil ettiğini varsayarak amprik karşılaştırmalarımız için ortalama ülke hayat memnuniyetini kullanırız.

Hayat memnuniyeti skalasına baktığımızda, DDA hayat memnuniyetine ilişkin sorunun çıktılarını iki yönlü sunmaktadır: En st üç kategoriye yanıtlayan nüfusun bölüşümü olarak ya da onluk skalaya denk gelen değer aracı olarak. İlki, yanıtları, kültürel farklılıklara daha duyarsız hale getirirken ikincisi daha istatikselsel bilgi içerebilmektedir. Bjornskov vd’nin (2010)’nin bulgularına göre her iki yöntem de benzer sonuçlar vermektedir. Amacımız, farklı ülkelerin hayat memnuniyetleri arasında karşılaştırma yapmak olduğundan bu çalışma boyunca ülke ortalamalarını kullanacağız.

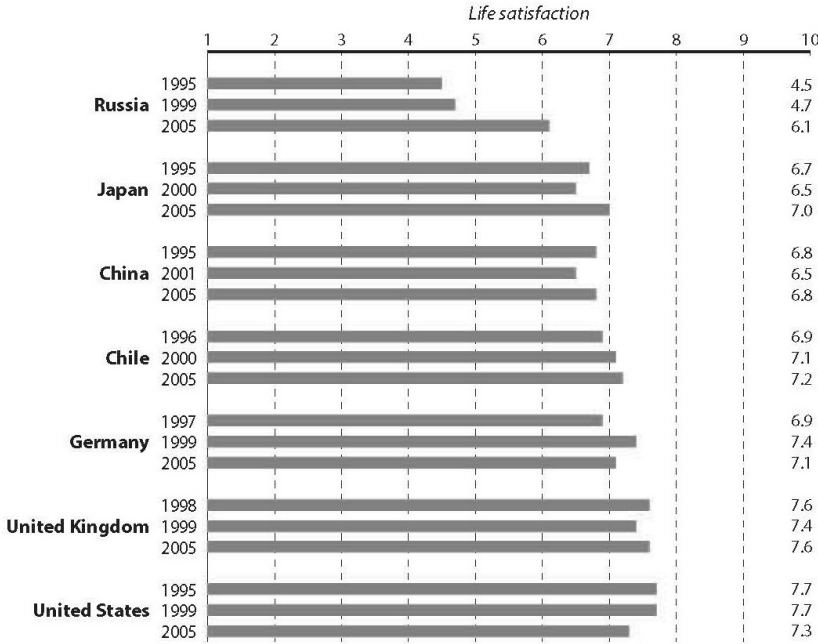
4 Örneğin Helliwel and Huang (2008), Bjornskov et al. (2010).

5 Knoll vd tarafından gösterildiği üzere, bireysel politika tercihlerini hesaba katmak mikro-veriler ile ülke ortalamaları arasındaki büyük benzerliği değiştirmemektedir.

3. Yedi ülkede hayat memnuniyetine genel bir bakış

Çalışmamızın genel önemi üzerindeki görece akademik soruların bazılarını açıklığa kavuşturduktan ve mikro-verileri bir araya getirdikten sonra zaman içindeki farklı ulusların mutluluklarına genel olarak bakacağız. Şekil 1.1 bazı biçimlendirilmiş bulguları göstermekte ve kabaca on yıllık bir dönem içinde yedi ülkedeki ortalama hayat memnuniyetini karşılaştırmaktadır. Bu ülkeler Rusya, Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti, Şili, Almanya, İngiltere ve ABD'dir. Baktığımız zaman aralığı DDA'nın üçüncü dalgasının kapsadığı 1995 ile 2005 arasındaki dönemdir. Kısmen bu ülkelerin özellikle seçildiği söylenebilir; çünkü bu ülkeler için üç dalga boyunca hayat memnuniyeti verilerini elde etmek mümkündür. Daha da önemlisi bu ülkeler önemli sanayi ülkeleri ve farklı kıtalardan gelişmekte olan ülkelerdir. Gözlemlenen yıllar bazı görece önemli siyasal ve ekonomik gelişmelere denk gelmekte ve sonuç olarak bazı şaşırtıcı örüntüler okuyucu tarafından kolaylıkla fark edilebilmektedir.

Şekil 1.1: Zaman içinde dünyada hayat memnuniyetinin dağılımı

Source: World Values Survey, 2009.

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması, 2009.

Şekil 1.1'deki her sütun solda belirtilen ilişkili ülkenin o yılki hayat memnuniyetini temsil etmektedir. Öncelikle, dikkatimizi farklı ülkelerdeki hayat memnuniyetlerinin karşılaştırmasına verdiğimizde görülecektir ki bu ülkeler arasında oldukça önemli hayat memnuniyeti ortalamaları vardır. Örneğin, 1995'te 4.5 puanla Rusya'daki bireyler örneklemimizdeki diğer ülkelerin vatandaşlarından büyük oranda daha mutsuzdur. Birçok yazar bu durumu SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan siyasal, sosyal ve ekonomik istikrarsızlığa ve piyasa ekonomisine geçişe bağlamaktadır. (Örneğin Bjornskov et al., 2010) Aslında, Dolan vd (2008), ülkeler arasında değişen hayat memnuniyetini açıklayan en önemli değişkenin kişi başına düşen gelir olduğu değerlendirmesini yaparlar ki bu, ekonomik istikrarsızlıkların gözlemlenen farkın oldukça gerisinde olduğunu gösterir.

Yine de bu durumun ekonomik gelişmişlik ve gelir seviyesi meselesi olmadığı açıktır: 1995'te Çin Halk Cumhuriyeti (6.8) ile daha zengin komşusu Japonya'nın puanlarını karşılaştırdığımızda bu nokta anlaşılacaktır. Aynı şekilde Şili'nin 1996'daki ortalama hayat memnuniyeti ile ondan çok daha zengin olan Almanya'nın 1997'deki skorunu karşılaştırdığımızda da geçerlidir. Her iki ülke de 6.9 puan almıştır. Bir şekilde birçok Latin Amerika ülkesi, bu ülkelerin kişi başına sahip olduğu gelir seviyesinin öngördüğünden çok daha yüksek hayat memnuniyetine sahiptir. Bir yere kadar bu durum için ikna edici bir açıklama mevcut değildir ve birçok yazar, bu yüzden, bunu bazı gözlemlenmemiş kültürel faktörlere bağlamaktadır. (Örneğin Inglehart et al., 2008)

Ülkeler arası karşılaştırmamızın bir diğer ayırt edici özelliği, örneklemimizdeki diğer ülkelerle kıyaslandığında İngiltere ve ABD'nin skorlarının oldukça yüksek çıkmasıdır. İngiltere'nin 1998'deki 7.6 skoru ve ABD'nin 1995'teki 7.7 skoru bu ülkelerin dünyanın en mutlu ülkelerine oldukça yakın konuma yerleştirirken bu skorlar kesinlikle en fazla sanayileşmiş demokrasilerin skorlarından oldukça yüksektir. Bu araştırmanın bir başka amacı, bunun özellikle geç 90'lar boyunca İngiltere ve ABD'nin dünyada ekonomik olarak en özgür ülkeler arasında yer alıyor olmalarından kaynaklı olup olmadığını tespit etmektir.

Zaman içinde hayat memnuniyetinin gelişimine baktığımızda, belirlenen bu on yılda birçok ülkenin ortalama hayat memnuniyetinin çok az değiştiği gözlemlenebilir. Sapmanın çok küçük olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunun örneklemdeki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu, normal koşullar altında hayat memnuniyetinin zaman içinde küçük ölçekli değişime

uğradığı ve şaşırtıcı bir şekilde bireysel ve ülkesel düzeyde istikrarlı olduğu gözlemlerinin yapıldığı çalışmalara tesadüf etmektedir. (örneğin, Frey, 2008; Easterlin and Angelescu, 2012) Bizim grafiğimizde, bu trende tek istisna oluşturan ülke Rusya'dır: 1995'teki 4.5 ve 1999'daki 4.7 skorlarıyla ortalama hayat memnuniyetinin diğerlerine kıyasla düşük olduğu Rusya, 2005'te birden 6.1 skoruna sıçramıştır. Bu durum, ülkenin 2000 ile 2004 yılları arasında deneyimlediği geniş siyasi ve ekonomik istikrardan kaynaklı olabilir. Tramvatik deneyimlerini tedavi eden ve zaman içinde temel hayat memnuniyeti seviyesine geri dönen bireyler gibi, ülkeler de nüfus içinde önemli belirsizlikler ve depresyon yaratan büyük ekonomik ve siyasi geçişlerin ardından böylesi bir temel hayat memnuniyeti seviyesine geri dönebilirler.

Dünyanın en mutlu beş ülkesi ile en mutsuz beş ülkesinin (Tablo 1.1) karşılaştırması sonucu ortaya çıkan noktalar şöyledir: Kişi başı düşen gelir ortalama ulusal hayat memnuniyetinin tek önemli belirleyici faktörüken parasal olmayan bir dizi diğer faktörün gözlemlenen yapılar üzerinde etkisi vardır. Tablo 1.1 1999 ile 2001 arasında yapılan DDA'nın dördüncü dalgasından ortalama hayat memnuniyeti değerlerini kullanmaktadır.

Ortalama değerlere göre dünyanın en mutlu ülkeleri 8.2 ortalama skorla Danimarka, İrlanda ve Malta'dır. Avrupa'nın dört küçük ülkesinden olan bu üç ülkedeki kişi başına düşen görece yüksek gayri safi milli hasıla hesaba katıldığında bu bir sürpriz olmasa gerek. Malta dışındaki diğer ülkeler aynı zamanda yüksek seviyede ekonomik özgürlüğe ve sınırlı regülasyona sahiptirler. Danimarka'ya baktığımızda ve bir ölçüde İzlanda'da görece oldukça yüksek bir toplumsal güven olduğunu söyleyebiliriz. Bjornskov'a göre (2003) güçlü tarihsel ve kültürel köklere referans yapan bu informal kurum bu ülkelerin yüksek ulusal hayat memnuniyetinin arkasında yatan nedendir. Diğer taraftan, 8.1 skorla Meksika'nın da yüksek bir hayat memnuniyetine sahip olduğunu görmek okuyucular için sürpriz olabilir. Meksika ekonomik ve politik olarak istikrarlı ve yüksek gelire sahip olan bir ülke olarak bilinmez; ancak bu ülkeye ilişkin skorun basitçe Latin Amerika'nın pozitif hayat memnuniyeti etkisini yansıttığı söylenebilir.

Aynı zaman diliminde dünyanın en düşük hayat memnuniyeti seviyesine sahip beş ülkesine baktığımızda bunların üçü 1992 öncesi SSCB'nin parçası olan eski komünist ülkelerdir. SSCB'nin dağılmasından kabaca on yıl sonra, Rusya 4.7'lik bir skor elde ederken Moldova ve Ukrayna onu yakından takip ederek 4.6 skora sahip olmuşlardır. İlginç olan, gelir söz konusu olduğunda bu ülkelerin dördüncü dalga DDA'da en fakir % 25 arasında olmasıdır: Rusya ve Moldova'nın kişi başına düşen gayri safi milli hasıla seviyesi örnek-

lemdeki birçok daha büyük Latin Amerika ülkesininkine benzerdir. Bu, tekrar, açıkça göstermektedir ki gelir, ortalama hayat memnuniyetini etkileyen faktörler arasından yalnızca bir tanesidir. Belki ilgili ise Rusya ve Ukrayna bütün örneklemedeki en düşük bazı Dünya Ekonomik Özgürlük (DEÖ) skorlarına sahiptir ve bu üç ülke (Rusya, Moldova ve Ukrayna – ç.n.) otokratik yönetim altındadır.

Tablo 1.1: Hayat memnuniyetinin en yüksek ve en düşük olduğu ülkeler

Greatest life satisfaction		Least life satisfaction	
Denmark	8.2	Russia	4.7
Ireland	8.2	Moldova	4.6
Malta	8.2	Ukraine	4.6
Iceland	8.1	Tanzania	3.9
Mexico	8.1	Zimbabwe	3.9

Source: World Values Survey, 2009: fourth wave.

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması, 2009: dördüncü dalga

Sadece iki ülke bu noktada daha mutsuzdur: Yalnızca 3.9 ortalama hayat memnuniyeti skorlarına sahip Tanzanya ve Zimbabve. Bu iki ülke dünyanın en fakir ülkeleri arasındadır ve Etiyopya (5.0), Ruanda (5.0) ve Uganda gibi diğer bazı düşük gelirli Afrika ülkelerinden önemli ölçüde daha mutsuzlardır. Bu ülkelerle karşılaştırıldığında, Zimbabve ve Tanzanya aynı zamanda oldukça düşük ekonomik özgürlüğe ve herkesin bildiği gibi baskıcı politik rejimlere sahip ülkelerdir.

4. Hayat memnuniyetinin ekonomik özgürlük, demokrasi ve gelirle ilişkisi

Bir önceki bölümde dünya çapındaki bazı genel hayat memnuniyeti örnekleri verildi. Bu bölümde değerlendirme modelimiz tarif edilecek ve verilerin nasıl yapılandırıldığı açıklanacaktır. Devamında hayat memnuniyeti ile gelir, hayat memnuniyeti ile politik rejimler ve hayat memnuniyeti ile ekonomik

özgürlük arasındaki ilişkilere göz atılacaktır.

Dayanak modelimiz için kontrol değişkenlerinin seçimi *toplumsal güven*, *ortalama üyelikler*, *tanrının önemi*, *kişi başı GSYH*, *işsizlik oranı* ve *boşanma oranı* değişkenlerini kullanan Bjornskov ve diğerlerinin (2010) modelini takip etmektedir. Bu model ilk olarak Helliwel (2003) tarafından oluşturulmuştur. Toplumsal güven daha sonradan informel kurumlar için iyi bir temsilci öge olarak eklenmiştir. (Bjornskob, 2003)⁶ Bu öge, model tarafından içerilmezse, informel kurumların etkisi abartılabilir. *Toplumsal güven* DDA sorusuna ‘evet’ yanıtı verenlerin yüzdeliği ile ölçülmektedir: Genelde çoğu insanın güvenilir olduğunu düşünür müsünüz? Bu ögenin hayat memnuniyetine pozitif etki ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Model, DDA’dan alınan iki kontrol değişkeni daha uygulamaktadır: *Ortalama üyelikler* vatandaşların dokuz gönüllü organizasyona belirttikleri üyeliklerinin sayısından elde edilen bir indekstir. Helliwell (2003) ve Bjornskov vd’ne (2010)’ne göre, bu öge sosyal kapital olarak ağların etkisini yakalamakta ve bu ögenin hayat memnuniyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahip olması beklenmektedir. *Tanrının önemi* ögesine gelince, bu öge dini inançların yoğunluğunu ölçmektedir. Pozitif psikologlar⁷ tarafından yapılan araştırmalar inancın yoğunluğunun bireyin mutluluğuna önemli bir etkisi olduğunu saptamışlardır. (Frey, 2008) Bu öge vatandaşların şu soruya verdiği yanıtların ortalaması ile ölçülmektedir: Tanrı hayatınızda ne kadar önemlidir? Mülakata katılanlar bu soruya ‘hiç önemli değil’ (1) ile ‘oldukça önemli’ (10) yanıtları arasında değişen 10 puanlık bir skalada yanıt vermişlerdir. Bu ögenin hayat memnuniyeti ile pozitif bir ilişkisi olduğunu düşünmekteyiz.

Hayat memnuniyetinin bir kaynağı olarak gelirin önemine istinaden, temel modele kişi başı GSYH da eklenmiştir. Genelde, gelir ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişki, karmaşık gözükmekte ve birçok araştırma birbirine zıt teorik varsayımları netleştirmeye girişmektedir. Sonuçlar genelde pozitif olsa da gelirin mutluluk üzerinde azalan bir marjinal verimliliğinin olduğu yönündedir. (Clark et al, 2008) Bu belirli bir gelir düzeyinin ötesinde paranın mutluluk için olan öneminin göreceli olarak azaldığı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, bu değişken logaritmik bir şekilde uygulanmıştır ve bizim modelimizde bu değişkenin hayat memnuniyeti ile pozitif bir ilişkisinin olması beklenmektedir. Alım gücü paritesi (AGP) (purchasing power parity) stan-

6 Bu model ayrıca Rode (2013) tarafından ortaya konanıyla aynıdır.

7 Pozitif psikoloji, psikolojinin yeni bir dalı olarak psikolojik sorunlara zihinsel hastalık gözüyle bakmak yerine bireylerdeki dahiyane ya da yetenekli yönleri bulup, bu yönleri besleme ve normal hayatlarını daha yaşanabilir kılmamanın önemi üzerinde durmaktadır. (ç.n.)

dartları iki nedenden ötürü kullanılmaktadır. Birincisi, Dolan vd (2008) tarafından belirtildiği üzere, yüksek enflasyonun da hayat memnuniyetini azaltır görünmesinden dolayı AGP'yi kullanmak, modelde başka bir akış değişkeni kullanmadan, enflasyondan dolayı gelirdeki ilişkili yeni değişiklikleri açıklayacaktır. İkincisi, birçok durumda bireyler için önemli olan nominal koşullarda ne kazandıkları değil; gelirlerinin satın alabileceği ürün miktarıdır.

Bir diğer önemli ekonomik kontrol değişkeni *işsizlik oranı*dır (Frey, 2008). Dolan vd'ne (2008)'ne göre işsizlik bireysel hayat memnuniyetindeki en büyük depresyon yaratıcı öğelerinden biridir ve bu durum esas olarak işini kaybeden kişileri etkilemektedir. Yine de, Helliwell (2003) bunun aynı zamanda sosyal düzeyde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır: Bir toplumda yüksek düzeyde gözlenen işsizlik vatandaşların mutluluğunu azaltmaktadır; gözlemci kendi işini kaybetmemiş olsa bile. Her iki etkiyi de göstermek durumunda olduğu için ulusal işsizlik oranları bu çalışmada kullanılmaktadır. İşsizliğin hayat memnuniyeti üzerinde negatif bir etki yarattığı düşünülmektedir.

Evlilik, bireysel mutluluğun bir diğer önemli belirleyicisidir ve evli olmak hayat memnuniyeti ile güçlü bir ilişki içindedir. (Stutzer ve Frey, 2006a) Buna karşılık boşanmış ya da ayrı olmak düşük mutluluk düzeyiyle ilişkilidir. Bu duruma açıklama getirmek adına ulusal boşanma oranları temel modellerle birleştirilmiştir ve bu değişkenin hayat memnuniyeti üzerinde negatif bir etkisinin olduğu kabul edilmektedir.

Siyasal kurumlar ve ekonomik özgürlüğe gelince, birkaç yazar siyasal ve ekonomik katılımdan elde edilen faydanın potansiyel olarak yüksek olduğunu ve bu nedenle diğer faktörler eşit olduğunda, yüksek demokratikleşme ve ekonomik özgürlük düzeyine sahip ülkelerin yüksek seviyede hayat memnuniyetine sahip olmalarını beklememiz gerektiğini iddia etmişlerdir. Mesele de aslında budur: Daha önce yapılmış çalışmalar demokrasi ve ekonomik özgürlüğün mutluluk ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir.⁸

Ekonomik özgürlük Dünya Ekonomik Özgürlükler 2012 Yıllık Raporu'nda (Economic Freedom of the World: 2012 Annual Report) yayınlanan DEÖ indeksi ile ölçülmektedir. Siyasal rejimler arasında ayırım yapabilmek için Cheibub vd (2010) tarafından sağlanan demokrasi-diktatörlük (DD) verisetini kullanmaktayız. Bu verisetinin yaratıcılarına göre DD veriseti, oldukça öznel değerlendirmeler ve uygun olmayan operasyonel kurallara dayandıklarını

8 Örneğin Stutzer and Frey (2006b), Ovaska and Takashima (2006), Dorn et al. (2007), Knoll et al. (2013) ve Rode (2013).

düşündükleri Freedom House ya da Polity IV'e içkin olan problemleri önlemektedir. Cheibub vd (2010) Freedom House ve Polity IV'in değişkenlerinin orta kategorilerinin, siyasal rejimler arasında ayırım yapmak adına az miktarda yararlı bilgi sağladığını iddia etmektedir. Bu yazarlar, yaygın pratiğe karşın, iki ölçütün regresyon analizinde birbirlerinin yerine kullanılmayacağını belirtmektedirler. Bir alternatif olarak, bir ülkenin yasama ve yürütme erkinin rekabete ve genel seçimlerle belirlenip belirlenmediğine dayalı bir ya da sıfır değerlerini alan ikili bir değişken önermektedirler.⁹

Tablo 1.2: Anahtar değişkenler için betimleyici istatistikler ve veri kaynakları

Variable	Mean	SD	Min	Max	Source
Life Satisfaction	6.60	1.05	3.90	8.30	World Values Survey, 2009
Social trust	0.26	0.15	0.03	0.74	World Values Survey, 2009
Average memberships	0.08	0.06	0	0.31	World Values Survey, 2009
Importance of God	7.33	1.93	3.60	10	World Values Survey, 2009
GDP per capita (PPP)	14.239	12.233	423	62.591	World Bank, 2010
Unemployment rate	9.27	6.48	0.6	40	World Bank, 2010
Divorce rate	1.72	1.20	0.20	7.40	United Nations, 2001, 2010
Economic freedom	6.59	1.04	3.44	8.64	Gwartney et al., 2012
Democracy	0.77	0.42	0	1	Cheibub et al., 2010

Hayat memnuniyeti, toplumsal güven, ortalama üyelikler ve tanrının önemi verileri DDA'nın son üç dalgasından alınmıştır. Bunlardan, 87 ülkeye ait toplanmış veriseti ve amprik çalışma için 160 gözlem oluşturulmuştur. DDA'dan gelmeyen kontrol değişkenleri ilişkili araştırma yılına aittir. Değişkenlere, betimleyici istatistiklere ve kaynaklara genel bir bakış Tablo 1.2'de verilmiştir.

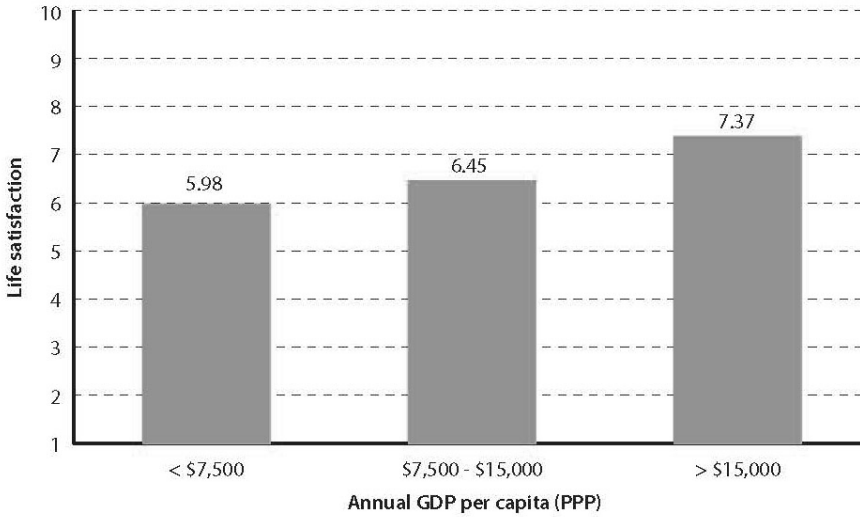
Hayat memnuniyeti ve gelir

Hayat memnuniyetinin gelir, siyasal rejimler ve ekonomik özgürlük ile olan genel ilişkisine gelince, bu bölümün geriye kalan kısmı bu değişkenleri yaklaşıklık olarak ilişkilendirmektedir. Şekil 1.2 satın alma paritesi bağlamında hayat memnuniyetini kişi başı düşen gelir ile ilişkilendirmektedir. Verisetimizdeki 160 ülkeye ilişkin gözlemler üç gruba ayrılmıştır: İlk grup kişi başı GSYH'sı 7,500 \$ altında olan ülkelerden oluşmaktadır, ikinci gruptaki ülkelerin hepsinin yıllık kişi başı GSYH'si 7,500 ile 15,000 \$ arasındadır; üçüncü grupta ise yıllık kişi başı GSYH 15,000 \$'ın üzerindedir. Daha sonra her

⁹ Farklı çalışmaları yeniden üreterek, Cheibub vd (2010) farklı amprik çalışmalardaki demokrasi ölçüsünün seçiminin önemli olduğunu ve elde edilen sonuçlar açısından önemli sonuçlarının olduğunu ortaya koymaktadırlar.

grup için ilişkili ortalama hayat memnuniyeti hesaplanmıştır. Şekil 1.2’de gözlemlenebileceği üzere, yıllık kişi başı GSYH’sı 7,500 \$’ın altında olan ülkeler aynı zamanda 5.98 skorla en düşük hayat memnuniyeti ortalamasına da sahiptir. 6.45’lik skorla yıllık 7,500 ile 15,000 \$ kişi başı gelire sahip ikinci grupta hayat memnuniyeti kısmen yüksektir ve beklendiği üzere yıllık kişi başı geliri 15,000 \$’ın üzerinde olan ülkeler 7.37’lik ortalama hayat memnuniyeti skoruyla aynı zamanda en mutlu ülkelerdir. Gruplar arasındaki bu farklılıklar oldukça göze çarpar niteliktedir; özellikle de bütün örneklemin standart sapmasının sadece 1.05 olduğunu düşündüğümüzde. Dolayısıyla, daha önce belirttiğimiz üzere, kişi başı GSYH’nın ulusal hayat memnuniyetine etkisi, bu ilişkiyi etkileyen diğer değişkenler de olmasına rağmen önemlidir.

Şekil 1.2: Hayat memnuniyeti ve gelir

Sources: World Values Survey, 2009; World Bank, 2010.

Kaynak: Dünya Değerler Anketi, 2009; Dünya Bankası, 2010

Hayat memnuniyeti, demokrasi ve otokrasi

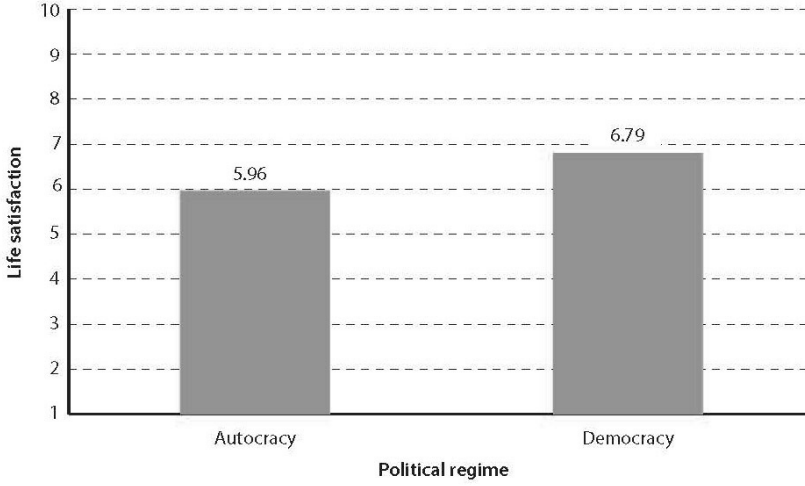
Gelir grupları arasındaki hayat memnuniyeti farkları kadar etkileyici olan bir başka nokta farklı politik rejimler arasındaki asimetridir. Şekil 1.3’te politik rejimlerin durumu gösterilmiştir. Verisetimizdeki ülkeler Cheibub vd (2010) tarafından ortaya konan DD değişkenine göre otokrasiler ve demokrasiler

olarak ikiye ayrılmıştır. Bu durum göstermiştir ki demokratik ülkelerin hayat memnuniyeti otokratik devletlerdekinin oldukça üzerindedir. Verisetimize göre, otokratik ülkelerin ortalama hayat memnuniyeti skoru 5.96'dır. Buna karşılık, demokratik ülkelerdeki hayat memnuniyeti skoru 6.79'dur. Aradaki fark bize özgür ve adil seçimlerden elde edilen potansiyel yararın ortalama vatandaş için büyük ve önemli olduğunu söyler. Bazıları demokrasi ne kadar kurumsallaşırsa bunun mutluluğa olan pozitif etkisinin o kadar güçlü olacağı iddiasında bulunabilir. Bu açıkçası ikili DD değişkeniyle ölçülmemektedir. Benzer şekilde, bir otokratik rejim ne kadar baskıcıysa, hayat memnuniyetine verdiği zarar o denli büyüktür argümanı da akla yatkın görünmektedir.

Hayat memnuniyeti ve ekonomik özgürlük

Son olarak, verisetimizdeki tüm gözlemler ekonomik özgürlük seviyelerine göre üç gruba ayrılmıştır. İlk grup DEÖ indeksinde 6'nın altında skor alan ülkelere, ikinci grup DEÖ'de 6 ile 7.5 arasında skor alan ülkelere, üçüncü grup ise 7.5'in üzerinden DEÖ skoru alan ülkelere oluşmaktadır. Farklı gelir kategorilerinde yaptığımız gibi, her grup için ilişkili ortalama hayat memnuniyetini hesapladık. Şekil 1.4'te gözlemlenebileceği gibi, ekonomik özgürlük skorları 6'nın altında olan ülkeler aynı zamanda en düşük ortalama hayat memnuniyeti skoru olan 5.85'i elde etmişlerdir. İkinci grupta, hayat memnuniyeti kısmen yüksektir: Ekonomik özgürlük skorları 6 ile 7.5 arasında olan ülkelerin ortalama hayat memnuniyeti skoru 6.61'dir. Ekonomik özgürlük seviyesi 7.5'in üzerinde olan ülkeler 7.64'lük skorla aynı zamanda en mutlu ülkelerdir. Yine belirtmek gerekirse, bu farklılıklar oldukça önemlidir ve bize ekonomik olarak özgür bir toplumda yaşamının gerçek bir değer olduğunu söyler. Elbette, gözlemlenen hayat memnuniyeti etkisi, buradaki basit grafiklerde kontrol edilmeyen DEÖ skorları ile kişi başı GSYH arasındaki yüksek kolerasyondan elde edilebilir. Bu konu bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

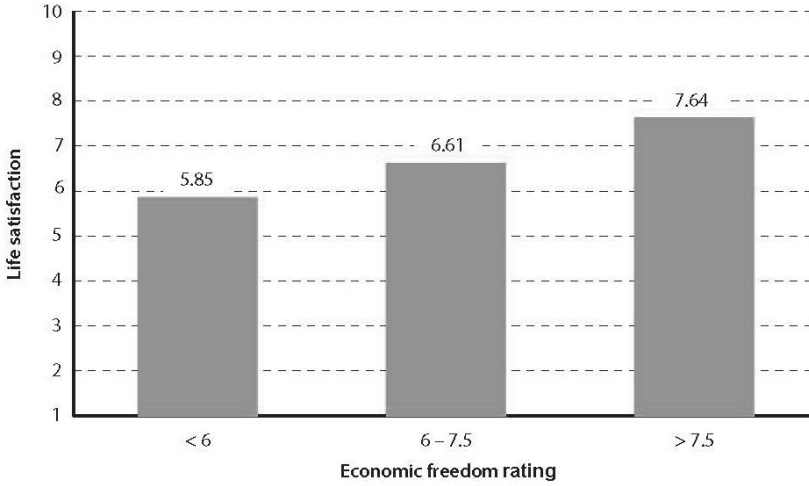
Şekil 1.3: Hayat memnuniyeti ve politik rejim

Sources: World Values Survey, 2009; Cheibub et al., 2010.

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması, 2009; Cheibub et al., 2010.

Şekil 1.4: Hayat memnuniyeti ve ekonomik özgürlük

Sources: World Values Survey, 2009; Gwartney et al., 2012.

Kaynak: Dünya Değerler Araştırması, 2009; Gwartney et al., 2012.

4. Ekonomik özgürlük, demokrasi ve hayat memnuniyeti

Bu bölümde bir yandan ekonomik özgürlük ile demokrasi, diğer yandan da ekonomik özgürlük ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişki amprik olarak incelenmiştir. Öngörülen modelin şekli aşağıdaki fonksiyon gibidir:

$$LS_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 EFW_{i,t} + \beta_2 Xi_{i,t} + u_{i,t}$$

Burada sabit süre, kontrol değişkenlerin vektörü ve i ülkesinin t periyodundaki hata süresidir. Bu modelle hayat memnuniyeti üzerindeki değişkenlerimizin etkisini kendiliğinden kontrol edebiliyor ve bir değişkenin gerçekten başka bir değişken tarafından yansıtılma etkisi hakkında gereğinden fazla kaygılanma durumunda kalmıyoruz. Diğer bir deyişle, yukarıda bahsedilen diğer bütün değişkenlerin (örneğin kişi başı GSYH) etkisini kendiliğinden hesaba katarken, ekonomik özgürlüğün hayat memnuniyeti üzerindeki bağımsız etkisini filtreliyoruz. Fonksiyon modeli bağlamında ekonomik özgürlük etkisi faktörüyle ifade edilmektedir. Metodolojiye ilişkin olarak, ekonomik özgürlüğün ulusal ortalama hayat memnuniyeti üstündeki etkisi basit en küçük kareler analiziyle, olası değişen varyanslara açıklama getirmek için dirençli standart hatalar kullanılarak hesaplanmıştır.

1. Denklem

Temel modeli kullanan değerlendirme sonuçları Tablo 1.3'te gösterilmektedir. 1. denklemde, anahat belirlenimindeki bütün değişkenler oldukça önemlidir ve beklenen belirlenimi sunmaktadır. *Toplumsal güven, ortalama üyelikler, tanrının önemi ve kişi başı GSYH* hayat memnuniyeti ile pozitif yönde bağlantılıdır; ki bu da diğer faktörler eşit olduğunda, bu faktörlerden birinde gerçekleşen bir yükselmenin ulusal hayat memnuniyeti seviyesinde yükselme gerçekleştireceği anlamına gelmektedir. Buna karşılık, *işsizlik ve boşanma oranı* hayat memnuniyeti ile negatif yönlü bir ilişki içindedir ve bu faktörlerin birindeki artışın, diğer faktörler eşit olduğunda, ortalama hayat memnuniyetini düşüreceği söylenebilir. Bu nedenle Bjornskov (2003) ve Bjornskov vd'nin (2010)'nin de gösterdiği üzere, elde ettiğimiz sonuçlar hayat memnuniyeti için sosyal kapital ile informel kurumların ilişkisine dikkat çekmektedir.

İlgi alanımızı oluşturan ana değişkenlere baktığımızda, DEÖ indeksi ve demokrasi için DD değişkeni ortalama hayat memnuniyeti değişiminin belirleyicileri olarak pozitif ve oldukça önemlidir (%1 düzeyi). Katsayılar, ekonomik özgürlükteki bir birim artışın, ki bu aynı zamanda değişkenlerin standart

sapmasıdır, ortalama hayat memnuniyetinde yaklaşık 0.3 puanlık bir artış ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, ekonomik özgürlükteki bir standart sapma kırılması, bu kabaca 2000 yılında ABD ile Japonya arasındaki farka denk gelmektedir, diğer herşey eşit olduğunda, hayat memnuniyetinde yaklaşık % 3'lük bir artış demektir. Buna karşılık, otokratik rejimden demokratik rejime geçiş, ortalama hayat memnuniyetinde 0.4'lük bir artış ile ilişkilidir. Bu da yaklaşık olarak otokratik Singapur ile demokratik Büyük Britanya arasındaki hayat memnuniyeti farkı demektir.

Temel modelimizin uyumuna baktığımızda, 1. denklemin sonunda R^2 'nin 0.582 olarak uygulandığı görülebilir. Bu, paradigmanın ülkeler arası ortalama hayat memnuniyetindeki değişimin % 58'ni açıkladığı anlamına gelmektedir.

2. Denklem

2. denklemde, verilerdeki bütünleşik makro-trendleri açıklamak için iki periyod modeli kullanılmıştır. 1995 yılı referans noktası olarak kabul edilmiş ve 2000 ile 2005 yılları kontrol edilmiştir. Bu değerlendirme sonuçlarımızı değiştirmemektedir: Ekonomik özgürlük ve demokrasi de dahil olmak üzere bütün değişkenlerimiz beklenen düzeyde önemli kalmış ve katsayıları hemen hemen özdeş çıkmıştır. İki periyod modelinde sadece 2000 yılı % 10 düzeyinde önemlidir.

3. Denklem

3. denklemde biri Latin Amerika diğeri de eski komünist ülkeler için olmak üzere iki bölgesel model değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler, daha önce de bahsedildiği üzere eski komünist ülkeler sistematik olarak düşük hayat memnuniyeti seviyesi gösterirken Latin Amerika ülkelerinin sistematik olarak yüksek düzeyde açıklanamayan bir hayat memnuniyetine sahip olması durumunu denetlemektedir. (Inglehart et al., 2008) Bjornskov ve diğerleri (2010) ve başka diğer araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar bu kukla değişkenlerin benzer modellerde oldukça önemli olduğunu göstermekte ve bu değişkenlerin ülkeler arası hayat memnuniyeti düzeylerindeki açıklanamayan kültürel farklılıkları denetlemek için doğru araçlar olduğunu belirtmektedir.

Tablo 1.3: Ekonomik özgürlük için temel çıktılar

Dependent variable: Life Satisfaction				
	(1)	(2)	(3)	(4)
Economic freedom	0.283 *** (3.579)	0.295 *** (3.711)	0.240 *** (3.063)	0.225 *** (2.755)
Democracy	0.406 *** (2.728)	0.388 ** (2.580)	0.311 ** (2.262)	0.308 ** (2.248)
Social trust	1.499 *** (3.622)	1.510 *** (3.767)	1.732 *** (4.092)	1.763 *** (4.218)
Average memberships	1.958 * (1.735)	2.098 * (1.956)	1.117 (1.136)	1.281 (1.311)
Importance of God	0.171 *** (3.600)	0.172 *** (3.479)	0.061 (1.583)	0.060 (1.519)
log GDP per capita (PPP)	0.453 *** (5.053)	0.447 *** (4.964)	0.365 *** (4.714)	0.421 *** (3.456)
Unemployment rate	-0.020 ** (-2.134)	-0.016 * (-1.714)	-0.009 (-0.971)	-0.007 (-0.743)
Divorce rate	-0.157 ** (-2.057)	-0.150 * (-1.906)	-0.118 ** (-2.411)	-0.117 ** (-2.365)
Latin America			0.883 *** (5.183)	0.878 *** (5.105)
Post-communist			-0.453 ** (-2.385)	-0.445 ** (-2.319)
Period 2000		-0.230 * (-1.732)		-0.053 (-0.407)
Period 2005		-0.025 (-0.184)		0.105 (0.866)
Adj. R ²	0.58	0.58	0.68	0.68
F-Statistic	49.2	37.9	47.3	38.3
N	160	160	160	160
Countries	87	87	87	87

Note: all regressions include a constant term; t-statistics in parentheses; * significant at 10%; ** significant at 5%; *** significant at 1%.

Not: Tüm regresyonlar sabit terimi barındırmaktadır; t-istatistikleri parantezdedir; * % 10 oranında önemlidir; ** % 5 oranında önemlidir; * % 1 oranında önemlidir.**

Periyod modellerinin aksine, bu bölgesel kontroller beklenen sonuçlarda önemsiz değişimlere yol açmaktadır: *Ortalama üyelikler, tanrının önemi* ve *işsizlik oranı* değişkenleri bu modelde önemli hale gelmektedir. Aynı zamanda, *kişibaşı GSYH, ekonomik özgürlük* ve *demokrasi* ile ilişkili katsayılar kısmen küçüktür. Her iki bölgesel model oldukça önemli ve beklenen işareti (+, -) göstermektedir. Eski komünist ülkelerde yaşamak, hayat memnuniyeti üzerinde oldukça güçlü bir şekilde negatif etki gösterirken Latin Amerika'da yaşamının hayat memnuniyeti üzerinde oldukça pozitif bir etkisi vardır. Buna

ilaveten, bölgesel kontrollerin kullanımı ayarlanmış R^2 'yi 0.68'e çıkarmaktadır ki bunun anlamı ülkeler arasındaki ortalama hayat memnuniyeti değişiminin % 68'i bu model tarafından açıklanmaktadır.

Ayrıca, bu modellerin kullanımı *ortalama üyelikler*, *tanrının önemi* ve *işsizlik oranı* kontrol değişkenlerinin önemini ortadan kaldırmaktadır: Doğu Avrupa'nın komünist rejimleri din karşıtı ideolojileri ile bilinirlerdi. Bu durum genel dindarlık için kontrol değişkeni ile olan bağlantıyı açıklamaktadır. Dahası, bu rejimlerin çöküşlerinin bölgedeki bir çok ülkeyi işleyen gönüllü bir altyapıdan mahrum bıraktığı ve sivil toplumu parçaladığı bilinmektedir. Bu iki faktör de *ortalama üyelikler* değişkeniyle oldukça yakından ilişkilidir. (Meier ve Stutzer, 2008) İlaveten, bu ülkeler komünist ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yaşadıkları için yüksek oranda işsizlik oranıyla karşı karşıyadırlar. Eski komünist ülkeler için kukla değişkeninin kullanımının bu üç faktörü, en azından kısmen, toplayacağına benzemektedir.

4. Denklem

Son olarak, 4. denklem periyod ve bölgesel modelleri birlikte kullanmaktadır. Sonuçlar, 3. denklemdeki sonuçların neredeyse aynıdır: *Kişibaşı GSYH*, *ekonomik özgürlük* ve *demokrasi* için katsayılar kısmen düşüken *ortalama üyelikler*, *tanrının önemi* ve *işsizlik oranı* yine önemlidir. Periyod modelleri önemli değilken, her iki bölgesel model değişkenleri yine önemlidir. Bu modelde de R^2 0.68 olarak kalmaktadır.

Ekonomik özgürlük ve demokrasinin hayat memnuniyeti üzerindeki etkisi

Ekonomik özgürlük ve demokrasinin hayat memnuniyeti üzerindeki dinamiklerini tasarlamak bize her iki değişkenin hayat memnuniyeti üzerindeki toplam etkisine yönelik açık bir soru bırakmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, ekonomik özgürlüğün uzun dönemde ekonomik büyümeyi beslediği ve böylelikle yüksek kişi başı GSYH ürettiği bilinmektedir. (Pitlik, 2002; Berggren, 2003; de Haan et al., 2006; Rode and Coll, 2012) Buna ek olarak, işsizliğin ekonomik olarak özgür olan ülkelerde sürekli düşük olduğu da bilinmektedir. (Feldman, 2010) Demokratik kurumların da benzer dolaylı etkiler yarattığı konusu daha tartışmalı olsa da yine de bunun böyle olduğuna ilişkin bazı araştırmalar mevcuttur. (Rodrik, 2000; Benyishay and Betancourt, 2010; Rode and Coll, 2012) Eğer ekonomik özgürlük ve demokrasi, kişi başı GSYH ve işsizlik oranları üzerinde kendiliğinden bağımsız bir etki yaratıyorsa ve dolayısıyla bu iki öge yüksek hayat memnuniyeti ortalamaları ortaya çıkarıyorsa o halde Tablo 1.3'teki araştırma tasarımıımız ekonomik özgürlük ve demokrasinin hayat memnuniyeti üzerindeki toplam etkisini yakalayamıyor demektir.

Bu iki ögenin hayat memnuniyeti üzerindeki etkileri yüksek kişi başı GSYH ve düşük işsizlik oranı yoluyla devam edecektir. Diğer bir deyişle, ekonomik özgürlük ve demokrasi, kişi başı GSYH ve işsizlik oranı üzerindeki etkisi sonucu hayat memnuniyeti üzerinde dolaylı bir etki yaratacaktır. Modelimiz bu dolaylı etkileri kaydetmekte ve sonuçta ekonomik özgürlük ve demokrasinin bütüncül etkisini görmeye çalışmaktadır.

Ekonomik özgürlük ve demokrasinin ülkeler arasındaki hayat memnuniyeti değişimlerine bütüncül katkısını değerlendirmek için Gwartney vd (2006) tarafından benzer bir problemle başedebilmek için kullanılan yöntemi uygulamaktayız. Yatırım yoluyla dolaylı etkileri de dahil olmak üzere gerçek GSYH'nin büyüklüğü üzerindeki ekonomik özgürlüğün bütüncül etkisinin değerlendirilmesi. Bahsi geçen yazarlar, özel ve kamu yatırımları aracılığıyla nakledilen dolaylı etkiler de dahil olmak üzere ülkeler arası büyüklük oranları üzerindeki ekonomik özgürlüğün toplam etkisini yakalamak için artık modeli kullanmışlardır. Beklenebileceği üzere, geliştirilmiş verimlilik ve yüksek üretkenlik yoluyla ortaya çıkan etkiler kadar yatırım yoluyla ortaya çıkan dolaylı etkileri yakalayan yöntem tarafından değerlendirildiğinde büyüme üzerindeki ekonomik özgürlük için ortaya çıkan katsayılar yüksek çıkmıştır. Aşağıda, ekonomik özgürlük ve demokrasinin hayat memnuniyeti üzerindeki direkt ve dolaylı etkilerini görebilmek için biz de benzer bir araştırma tasarımı uygulamaktayız.

Bu tekniği kullanarak ortaya konan değerlendirme sonuçları Tablo 1.4'te gösterilmiştir. Gwartney vd'ni (2006) takip ederek, öncelikle temel modelimizin kişi başı GSYH (1. denklem) ve işsizlik oranı (2. denklem) üzerindeki bağımsız etkisini değerlendirmekte ve ardından hayat memnuniyetini (3. denklem) açıklamak için her iki değerlendirmeden kalan artıkları kullanmaktayız.

1. Denklem

1. denklem satın alma paritesi şartlarında kişi başı GSYH logaritmasını bağımsız değişken olarak almaktadır. Elbette, ekonomik değişkenlerin her ikisi haricindeki bağımsız değişkenler hayat memnuniyeti modeli ile özdedir. 1. denklemde gözlemlenebileceği üzere bu belirlemede *toplumsal güven* ülkeler arasındaki gelir değişimlerini anlamlı bir biçimde açıklamaz. *Ortalama üyelikler* ve *tanrının önemi* kişi başı düşen gelir ile oldukça negatif bir ilişki içindedir: İlki % 10 düzeyinde ikincisi % 1 düzeyindedir. *Ortalama üyelikler* meselesinde, eksi (-) işareti için yapılabilecek açıklama DDA'daki birçok az gelişmiş ülkede farklı toplumsal organizasyonlara üyelik seviyesinin şaşırtıcı ölçüde yüksek olmasıdır. Bu durumun nedeni henüz çok net değildir. Benzer

bir durum gelişmekte olan ülkelerde yüksek seviyede olan *tanrının önemi* için de geçerlidir. Bu sonuç, ekonomik gelişme süreçlerinde nüfus içindeki dini inancın azaldığı yönündeki yaygın mantık ile çakışmaktadır. Buna karşılık, *boşanma oranı* kişi başı düşen gelir ile % 10 seviyesinde önemli ve pozitif yönlü bir ilişki göstermektedir. Bu aynı zamanda cinsiyetler arasındaki serbest ilişkilerin bir anlamı olduğunu göstermekte ve boşanmalar ekonomik olarak zengin ülkelerde daha yaygın olmaktadır. Beklenebileceği üzere, *ekonomik özgürlük* ve *demokrasinin* kişi başı düşen gelir ile önemli ve pozitif yönlü bir ilişkisi vardır. Elbette, değerlendirme yöntemimizin bütün bu durumların nedeni ile ilgili herhangi bir şey söyleyemeyeceğini akılda tutmak önemlidir.

2. Denklem

2. denklem işsizlik oranının bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır. Burada *toplumsal güven* % 10 ve *ortalama üyelikler* % 1 düzeyinde olmak üzere işsizlikle önemli ölçüde negatif bir bağ göstermektedir. Teorik olarak, işçi piyasasını hataya sürükleyecek bilgi asimetrisinin azalması sonucu yüksek toplumsal güven seviyesine sahip ülkelerde işsizlik sorunlarının az olması anlamlı gelmektedir. Benzer biçimde, gönüllü organizasyonlara ortalama üyelikler seviyesi yüksek olan ülkelerde düşük işsizlik oranlarının olması akla yakın görünmektedir. Bu durum büyük oranda, aksi taktirde işçi piyasasında olacak olan bireyleri absorbe edecek, iyi çalışan bir gönüllülük altyapısının sonucudur. Geriye kalan iki kontrol değişkeni, *tanrının önemi* ve *boşanma oranının* işsizlikle ilişkisi yoktur. Bu *demokrasi* değişkeni için de geçerlidir ki bu değişkenin ülkeler bazında istatistiksel olarak işsizlikle önemli bir ilişkisi yoktur. Buna karşılık, *ekonomik özgürlük* % 10 düzeyinde anlamlı olmak üzere beklendiği gibi negatif belirlenime sahiptir. Bu örneklemimizdeki ekonomik olarak daha özgür ülkelerin daha düşük işsizlik oranlarına sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 1.4: Ekonomik özgürlüğün bileşik çıktıları

Dependent variable:	Log GDP per capita (PPP)	Unemployment rate	Life satisfaction
	(1)	(2)	(3)
Economic freedom	0.505 *** (7.700)	-0.870 * (-1.702)	0.529 *** (8.916)
Democracy	0.565 *** (3.407)	0.140 (0.087)	0.659 *** (4.510)
Social trust	0.165 (0.396)	-6.741 * (-1.875)	1.707 *** (4.252)
Average memberships	-1.778 * (-1.835)	-17.890 *** (-6.795)	1.508 (1.342)
Importance of God	-0.205 *** (5.931)	-0.046 (-0.151)	0.079 * (1.842)
Residual log GDP per capita			0.453 *** (5.053)
Residual unemployment			-0.020 ** (-2.134)
Divorce rate	0.101 ** (2.115)	-0.140 (-0.313)	-0.108 (-1.407)
Adj. R ²	0.63	0.08	0.58
F-Statistic	48.3	6.1	49.2
N	160	160	160
Countries	87	87	87

Note: all regressions include a constant term; t-statistics in parentheses; * significant at 10%; ** significant at 5%; *** significant at 1%

Not: Tüm regresyonlar sabit terimi barındırmaktadır; t-istatistikleri parantezdedir; * % 10 oranında önemlidir; ** % 5 oranında önemlidir; *** % 1 oranında önemlidir.

3. Denklem

1. ve 2. denklemin artıkları 3. denklemde birleştirilmiştir. Bu yöntem *ekonomik özgürlük* ve *demokrasi* ile ilişkili olmayan kişi başı GSYH ve işsizlik değerlerini de modele dahil etmektedir. Buna karşılık kişi başı düşen gelir ile işsizlik üzerinden *ekonomik özgürlük* ve *demokrasinin* dolaylı etkileri, bu değişkenlerin katsayıları ile kontrol edilecektir. Bu nedenle, 3. denklemdeki değişkenlerin katsayıları bunların hayat memnuniyeti üzerindeki direkt ve dolaylı etkilerini yansıtmaktadır. Bunların ilki özgür bir hayata sahip olmanın gerçek değerlendirmelerinde (örneğin Knoll et al., 2013) işe yaramakta, ikincisi ise özgür olmanın ekonomik gelişmelerine bağlanmaktadır.

Bu tablonun 3. denklemi ile bir önceki tablonun 1. denklemini kıyasladığımızda, işaretlerin (+,-), katsayıların, *kişi başı GSYH* ve *işsizlik oranı* da dahil olmak üzere tüm kontrol değişkenlerinin önem dereceleri gerçekten de öz-

deştir. Yalnızca *ekonomik özgürlük* ve *demokrasi* için olan katsayılar oldukça yüksektir. Ekonomik özgürlük meselesinde bahsi geçen etki 0.28'den 0.53'e yükselmektedir. Bu, ekonomik özgürlükte bir standart sapma kırılmasının ortalama hayat memnuniyetini direkt ya da dolaylı yollarla %5'ten yüksek puanda arttırma potansiyeli olduğu anlamına gelmektedir. Bu kabaca 2000 yılında ABD ile İtalya arasındaki hayat memnuniyeti farkına denk gelmektedir. ABD gibi, İtalya da Batılı sanayi toplumdur ki bu her iki değişkenin kişi başı düşen gelir bağlamında çok da değişmediği anlamına gelir. Ekonomik özgürlük bağlamında, İtalya yine de ABD'den daha düşük skorlar elde etmektedir. Bu durum İtalya'nın özellikle geniş kamu sektörünü ve nispeten yüksek düzeydeki işgücü piyasası düzenlemelerini yansıtmaktadır. Her iki değişkenin ülkeler arası hayat memnuniyeti düzeylerine etkisi gösterilmektedir. Demokrasiye baktığımızda, söz konusu etki 0.41'den 0.57'ye çıkmaktadır. Aynı şekilde, direkt ya da dolaylı etkileri hesaba kattığımızda otokratik bir rejimden demokrasiye geçişin ortalama hayat memnuniyetini 6 puan arttırdığını görmekteyiz. Ülkeler arasında ekonomik özgürlük ve demokrasinin hayat memnuniyeti üzerindeki değerlendirilen bütünleşik etkisi büyük olmasa da oldukça önemlidir. Daha sezgisel düzeyde, bunlar ekonomik olarak özgür ve demokratik bir toplumda yaşamının yarattığı refahı göstermektedir.

5. Sonuç

Uzun bir zaman ekonomik mutluluk üzerine yapılan araştırmalar 'Para insanları mutlu eder mi?' sorusu üzerine odaklandı. Bu önemli ve ilginç bir konu olmakla birlikte hayat memnuniyeti ölçütlerinin ekonomik araştırma için önereceği bütün potansiyeli kullanmamaktadır. Sonuç olarak, araştırmacılar son yıllarda safi parasal etkilerin ötesine geçebilecek etkileri olan çıktılar üretebilecek siyasal, sosyal ve ekonomik olgular olup olmadığı sorusuyla bu sorunun alanını genişlettiler. Örneğin işsizlik periyodları, işçinin gelir kaybı ve işsizlerin düşük tüketim seviyesi dolayısıyla hayat memnuniyetinin tek belirleyicisi olmamaya başladı. Bu periyodların işsiz ve toplumda daha fazla işsizlik gözlemleyenler için ilave psikolojik refah etkileri olduğu ortaya çıktı.

Ekonomik ve siyasal kurumların temelde iki nedenden ötürü hayat memnuniyeti için önemi vardır. İlki, serbet piyasa ve olasılıkla demokrasi de, büyümenin belirleyicileridir. Bu nedenle yüksek gelir seviyeleri ve düşük işsizlik oranlarıyla birlikte hayat memnuniyetine katkı sağlarlar. İkincisi, kendiliğinden değerler olan riskten kaçınma ve tercih özgürlüğü, gelir düzeylerini ve diğer sosyo-ekonomik değişkenleri kontrol ettikten sonra bile, hayat memnuniyeti üzerinde neden pozitif etkilerin kaldığını açıklar. Bu pa-

rasal olmayan etkinin refahın bireysel ve kolektif değerlendirmesinde oldukça önemli olduğu görünmektedir. Bu nedenle ekonomik özgürlük insanları yalnızca daha zengin yapmaz; aynı zamanda daha mutlu kılar.

Kaynaklar

- Benyishay, A., and R.R. Betancourt (2010). Civil Liberties And Economic Development. *Journal of Institutional Economics* 6: 281–304.
- Berggren, N. (2003). The Benefits Of Economic Freedom. A Survey. *The Independent Review* 8: 193–211.
- Bjørnskov, C. (2003). *The Happy Few: Cross-Country Evidence on Social Capital and Life Satisfaction*. *Kyklos* 56: 3–16.
- Bjørnskov, C., A. Dreher, and J.A.V. Fischer (2010). Formal Institutions and Subjective Well-Being: Revisiting the Cross-Country Evidence. *European Journal of Political Economy* 26: 412–430.
- Cheibub, J.A., J. Gandhi, and J.R. Vreeland (2010). Democracy and Dictatorship Revisited. *Public Choice* 143: 67–101.
- Clark, A., P. Frijters, and M.A. Shields (2008). A Survey of the Income Happiness Gradient. *Journal of Economic Literature*, 46, 95-144.
- De Haan, J., S. Lundström, and J.E. Sturm (2006). Market-Oriented Institutions and Policies and Economic Growth: A Critical Survey. *Journal of Economic Surveys* 20: 157–191.
- Dolan, P., T. Peasegood, and M. White (2008). Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-being. *Journal of Economic Psychology* 29: 94–122.
- Dorn, D., J.A. Fischer, G. Kirchgassner, and A. Sousa-Poza (2007). Is it Culture or Democracy? The Impact of Democracy and Culture on Happiness. *Social Indicators Research* 82: 505–526.
- Easterlin, R.A., and L. Angelescu (2009). Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox. *IZA Discussion Paper 4060 (March)*. Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, Germany. <<http://ftp.iza.org/dp4060.pdf>>.
- Frey, B.S. (2008). *Happiness: A Revolution in Economics*. MIT Press, Cambridge.
- Frey, B.S., and A. Stutzer (2002). What Can Economists Learn from Happiness Research? *Journal of Economic Literature* 40: 402–435.
- Gwartney, J.D., R. Holcombe, and R. Lawson (2006). *Institutions and the Impact of Investment on Growth*. *Kyklos* 59: 255–273.
- Gwartney, James, Robert Lawson, and Joshua Hall (2012). *Economic Freedom of the World: 2012 Annual Report*. Fraser Institute.
- Helliwell, J.F. (2003). How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-being. *Economic Modelling* 20: 331–360.
- Helliwell, J.F., and W. Huang (2008). How's Your Government? International Evidence Linking Government and Well-being. *British Journal of Political Science* 38: 595–619.
- Inglehart, R., R. Foa, C. Peterson, and C. Welzel (2008). Development, Freedom, and Rising

- Happiness. A Global Perspective 1981-2007. *Perspectives on Psychological Science* 3: 246–285.
- Knoll, B., H. Pitlik, and M. Rode (2013). A Note on the Impact of Economic Regulation on Life Satisfaction. *Applied Economics Letters* 20: 916–920.
- Meier, S., and A. Stutzer (2008). Is Volunteering Rewarding in Itself? *Economica* 75: 39–59.
- Ovaska T., and R. Takashima (2006). Economic Policy and the Level of Self-perceived Well-being: An International Comparison. *The Journal of Social Economics* 35:308-325.
- Pitlik, H. (2002). *The Path of Liberalization and Economic Growth*. *Kyklos* 55: 57–80.
- Rode, M., and S. Coll (2012). Economic Freedom And Growth. What Policies Matter the Most? *Constitutional Political Economy* 23: 95–133.
- Rode, M., and J. Gwartney (2012). Does Democratization Facilitate Economic Liberalization? *European Journal of Political Economy* 28: 607–619.
- Rode, M. (2013). Do Good Institutions Make People Happy, or Do Happy Citizens Build Better Institutions? *Journal of Happiness Research*, forthcoming.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them. *Studies in Comparative International Development* 35: 3–31.
- Silva, J., F. de Keulenaer, and N. Johnstone (2012). Environmental Quality and Life Satisfaction: Evidence Based on Micro-Data. *OECD Environment Working Papers* no. 44. Paris.
- Stiglitz, J., A. Sen, and J.P. Fitoussi (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/repport_anglais.pdf>.
- Stutzer, A., and B.S. Frey, B.S. (2006a). Does Marriage Make People Happy, or Do Happy People Get Married? *The Journal of Socio-Economics*, 35: 326–347.
- Stutzer, A., and B.S. Frey (2006b). Political Participation and Procedural Utility. *European Journal of Political Research* 45: 391–418.
- United Nations (2001). *1999 Demographic Yearbook*. Department of Economic and Social Affairs.
- United Nations (2010). *2008 Demographic Yearbook*. Department of Economic and Social Affairs.
- World Bank (2010). *World Development Indicators*.
- World Values Survey (2009). European and World Value Surveys Five-wave Integrated Data File, 1981-2005. *The European Values Study Foundation and World Values Survey Association*. <www.worldvaluessurvey.org>.